

УДК 81'271.12:81'243

Горелова Л.М., Миколаївський державний аграрний університет

Горелова Людмила Михайлівна – викладач кафедри іноземних мов Миколаївського державного аграрного університету. Коло наукових інтересів – використання лінгвосоціокультурної методики для посилення мотивації вивчення іноземної мови студентами аграрних вузів.

Особливості навчання іноземної мови за лінгвосоціокультурною методикою

У статті йдеться про лінгвосоціокультурну методику, яка поєднує мовні структури (граматику, лексику та інші) із позамовними факторами (культурою, географією, історією, традиціями носіїв мови, яка вивчається). Автор ілюструє використання даного методу у навчанні іноземної мови студентів нефілологічних спеціальностей.

This article is about linguistic-social-cultural method, which combines linguistic structures (grammar, vocabulary and so on) with non-linguistic factors such as culture, geography, history, traditions of the native speakers of the language which is being studied. The author demonstrates the usage of this method in teaching a foreign language of students of non-philological specialities.

Розширення контактів і обміну між людьми з різними мовами та культурами завдяки розвитку інтеграційних і міграційних процесів, транспорту, нових інформаційних і комунікативних технологій потребує вивчення найбільш поширених мов міжнародного спілкування з метою взаєморозуміння, формування толерантності та взаємоповаги.

Зовнішня і внутрішня політика України, її стратегічний курс на поглиблену демократизацію всіх сфер життя і приєднання до європейської та світової спільноти ставлять нові цілі та завдання перед освітянами в галузі навчання іноземних мов. Серед таких завдань – пошук нових технологій та методик, які б давали змогу навчити студентів іншомовного спілкування з опорою на соціокультурні

матеріали. Питанням визначення найбільш ефективної методики навчання англійської мови студентів нефілологічних спеціальностей присвячено багато досліджень як зарубіжних, так і вітчизняних вчених. Проблема ж пошуку відповідної методики вивчення іноземної мови для студентів аграрного комплексу залишається недостатньо дослідженою.

Мета цієї статті – проаналізувати переваги використання лінгвосоціокультурної методики для навчання студентів аграрних закладів освіти, її структуру, визначити коло її використання в нових умовах “світу без кордонів”, коли гостро стає проблема взаєморозуміння людей різних культур і традицій, виховання толерантності до чужих культур. Основним завданням є показати

можливості використання цієї методики в навчальному процесі на курсах англійської мови для тих, хто збирається проходити професійне стажування у Сполученому Королівстві Великої Британії та Північній Ірландії.

Лінгвосоціокультурна методика навчання іноземної мови включає два аспекти спілкування – мовний і міжкультурний. Наш лексикон поповнився новим словом *бікультурал* [1] – людина, що легко орієнтується в національних особливостях, історії, культурі, звичаях двох країн, цивілізацій. Для студентів сільськогосподарських спеціальностей важливі не стільки сформовані навички читання, письма, перекладу (хоча це не виключається), а “лінгвосоціокультурна компетенція” – здатність “препарувати” мову під мікроскопом культури. Наприклад, англійське поняття “friend” не містить у собі тих значенневих компонентів, що властиві нашому поняттю “друг” (наприклад, можливість поділитися деякою не призначеною для інших інформацією чи одержати/надати допомогу, незважаючи на витрати). Аналогічно справа обстоїть не тільки зі значеннями слів, але і при використанні культурних сценаріїв, також не універсальних у відношенні тієї ролі, що вони грають у комунікативній діяльності конкретної культури.

Лінгвосоціокультурна методика народилася на стику понять *мова* й *культура*. Класики, зокрема С.І. Ожегов, розуміли мову як “знаряддя спілкування, обміну думками й взаєморозуміння людей у суспільстві” [5, с. 12]. В.І. Даль ставився до мови простіше – як до “сукупності всіх слів народу і правильному сполученню їх для передачі своїх думок” [5, с. 14]. Але мова як система знаків і засіб вираження емоцій і настрою є й у тварин. Що ж робить мову “людською”? Сьогодні мова – “не тільки словниковий запас, але і спосіб людини виражати себе”. Вона служить для “цілей комунікації і здатна виразити всю сукупність знань і уявлень людини про світ” [3, с. 10]. На Заході мова розуміється як “система спілкування”, що складається з визначених фрагментів і набору правил, що використовуються з метою комунікації. Дуже важлива відмінність західного лінгвістичного мислення – розуміння мови не тільки у зв’язку з визначеною державою, але і з визначеною частиною країни, районом і т.д. При такому підході мова йде поруч з культурою частини

країни, області, тобто з ідеями, звичаями визначеної групи людей, суспільства. Іноді під культурою розуміється саме суспільство, цивілізація.

Лінгвосоціокультурна методика поєднує мовні структури (граматику, лексику і т.д.) з позамовними факторами. Тоді на стику світогляду в національному масштабі й мови, тобто свого роду способу мислення (не будемо забувати про те, що людина належить до тієї країни, мовою якої думає), народжується той багатий світ мови, про який писав лінгвіст В. фон Гумбольдт: “Через різноманіття мови для нас відкривається багатство світу й різноманіття того, що ми пізнаємо в ньому...” [10, с. 349]. Лінгвосоціокультурна методика базується на аксіомі: “В основі мовних структур лежать структури соціокультурні”. Ми пізнаємо світ за допомогою мислення у визначеному культурному полі і користуємося мовою для вираження своїх думок, емоцій, сприйняття навколишнього середовища.

Ми вважаємо, визначення поняття “мова” прихильниками лінгвосоціокультурної методики не перебільшує сили й значення мови в сучасному світі. На їхню думку, мова – “могутнє суспільне знаряддя, що формує людський потік в етнос, що утворює націю через збереження й передачу культури, традицій, суспільної самосвідомості даного мовного комплексу” [3, с. 15]. При цьому підходить до мови міжкультурна комунікація – це, насамперед, “адекватне взаєморозуміння двох співрозмовників чи людей, що обмінюються інформацією та належать до різних національних культур” [5, с. 26]. Тоді їхня мова стає “знаком приналежності його носіїв до визначеного соціуму” [1, с. 16].

Соціокультурна компетенція – це вміння вибрати потрібний рівень мовного етикету, доречний у конкретній ситуації спілкування, у залежності від соціального статусу співрозмовника [1, с. 24]. Це володіння способами дешифрування соціального коду партнера для визначення ступеня довіри до нього чи потенційного ризику. Це знання ідіоматики, конкретного професійного середовища й здатність позначити власну приналежність до визначеної соціальної й професійної групи засобами комунікації.

Однак культура часто виступає не тільки засобом об’єднання, ідентифікації, але і знаряддям роз’єднання людей. Наприклад, у

середньовічній Росії іноземця спочатку називали *німець*, тобто “німий”, що не володіє мовою, потім іноземного гостя стали іменувати *чужоземець*, тобто “чужий серед своїх”. І, нарешті, коли національна свідомість дозволила зглядити це протиставлення “свої-чужі”, з’явився *іноземець*. Якщо вдуматися в значення українського слова *іноземний*, то ясніше стає походження “конфлікту культур”. Його внутрішня форма абсолютно прозора: з інших країн. Рідна, не з інших країн, культура поєднує людей і одночасно відокремлює їх від інших, чужих культур. Інакше кажучи, рідна культура – це і щит, що охороняє національну своєрідність народу, і глухий тин, що відгороджує від інших народів і культур.

С.Г. Тер-Мінасова пише: “Ми всі знаємо про те, що мова – це дзеркало культури, але забуваємо про те, що мова ще і формує людину, яка користується цією мовою» [3, с. 14]. Англійською говорять “this country” – ніякого Motherland, Fatherland у них немає. Ці слова англійці вживають тільки, коли говорять про чужі країни, а про свою батьківщину вони говорять тільки “ця країна”. Українській мові властива велика емоційність, більш тепле ставлення до навколишнього світу, ніж у британців. Наприклад, російське слово “родина» українською – “батьківщина», “вітчизна», “рідний край».

В американців своє, на відміну від британців, ставлення до Америки, своєї батьківщини. Вони називають Америку, використовуючи займенник “she”, що вживається тільки для осіб жіночої статі. Британці, наприклад, використовують цей займенник також стосовно корабля. Американці так говорять про свою країну: “America the Beautiful” – це особливий зворот, і це вказує, що американцям властиве більш відкрите вираження любові до своєї батьківщини. Тобто мова британців виявляє таке: вони не виражають відкрито ніяких почуттів і емоцій стосовно своєї батьківщини. Це суперечить їхньому національному характерові, уявленню про культуру й світ. Але вони не люблять іноземців, і їхня любов до батьківщини має вихід через антипатію до іноземців. “Мова – справжній інженер наших душ, тому що вона нав’язує нам усіма своїми формами визначене бачення світу, що склалося поколіннями до нас. Ми навіть не уявляємо собі, в якій мірі ми полонені своєї мови”, – пише С.Г. Тер-Мінасова у роботі “Мова

і міжкультурна комунікація” [3, с. 259]. Ця книга присвячена проблемам людського спілкування, взаємодії мов і культур, міжкультурної комунікації, де головним засобом була і залишається мова. С.Г. Тер-Мінасова структурує новий фундаментальний науковий напрямок «лінгвістика і міжкультурна комунікація».

Одним із найсерйозніших і всеохоплюючих методик вивчення іноземної мови є лінгвосоціокультурна, що припускає апеляцію до такого компонента, як соціальне й культурне середовище. Прихильники цієї методики впевнені, що мова втрачає життя, коли викладачі й студенти ставлять за мету опанувати лише лексико-граматичними формами. Хтось помітив, що “особистість – це продукт культури”. Мова – теж. І найпереконливіше це підтверджують наші мовні помилки. Той, хто вивчає англійську мову, може використати граматично правильний вислів *The Queen and Her relatives*, але британцю буде важко зрозуміти, що він має на увазі *The Royal Family*; чи, наприклад, така фраза, як *Герой – виразник ідеї автора*, була перекладена реченням “*The hero is the loudspeaker of the author*” (“гучномовець автора”), а в ідеалі необхідно використати “*mouthpiece*”. Такі курйози зустрічаються досить часто. Звернемося до більш тонких матерій: якщо для нашого співвітчизника, що поверхово володіє мовою, різниця між висловом *Don't you want to go?* і *Would you like to go?* не дуже велика, то для британця вона принципова, тому що перше він сприймає як неввічливий тон. Звичне для нашого ділового спілкування “*Які питання вас цікавлять?*” нерідко перекладають “*What problems are you interested in?*”, незважаючи на те, що в англійській мові слово “*problems*” має стійко негативний відтінок. Правильно це питання буде звучати: “*What issues are you interested in?*”

Більшість студентів часто допускають такі неточності, списуючи їх на “непоінформованість про країну». Але на сучасному етапі, коли інтерес до окремих культур і націй постійно підвищується, подібні помилки вже не пробачаються. Лінгвосоціокультурна методика бере до уваги той простий факт, що 52% помилок допускають під впливом рідної мови, а 44% криються усередині досліджуваного матеріалу. Раніше стежили за правильністю

мови; тепер, крім цього, прагнуть підвищувати її змістовність. Важливим є зміст переданої інформації, тобто комунікативний рівень, тому що в будь-якому випадку кінцева мета спілкування – бути зрозумілим. Підвищення змістовності мови особливо важливе в нових умовах «світу без кордонів».

Сутність лінгвосоціокультурної методики полягає у всебічному використанні на заняттях інтерактивних методів роботи, які передбачають широке застосування різних форм діалогу, спілкування в парах, динамічних групах, командах. Залученню студентів до опанування лінгвосоціокультурних знань та формуванню соціокультурної компетенції сприяє використання автентичних навчальних матеріалів: підручників, аудіо- та відеотекстів. Навчальні ситуації, які викладач пропонує студентам для розвитку навичок говоріння, повинні бути комунікативно спрямовані, цікаві, неоднозначні для того, щоб стимулювати дискусію на занятті. Викладач має планувати навчальну діяльність студентів так, щоб створити умови для висловлювання думок, суджень, оціночних зауважень кожного з них. Особливої уваги потребує самостійна робота студентів у рамках лінгвосоціокультурної методики, яка передбачає самостійну роботу над спеціально відібраними текстами країнознавчого спрямування. При цьому студенти використовують лінгвокраїнознавчі словники та довідники. За принципами лінгвосоціокультурної методики на заняттях має панувати атмосфера взаєморозуміння, співпраці, толерантності та налаштованості на подолання перешкод у вивченні іноземної мови, оскільки чи не головне у вивченні іноземної мови – це подолання мовного бар'єру. Створення позитивної емоційної атмосфери також сприяє утриманню інтересу студентів до вивчення іноземної мови.

Наше дослідження, яке проводиться з 1999 року на базі Миколаївської державної аграрної академії (тепер МДАУ), свідчить, що вивчення мови за допомогою даної методики – це полегшення розуміння співрозмовника, формування сприйняття на інтуїтивному рівні. Тому кожен студент, що обрав такий органічний і цілісний підхід, повинен ставитись до мови як до дзеркала, у якому відбиваються географія, клімат, історія народу, умови його життя, традиції, побут, повсякденна поведінка,

творчість.

Для того, щоб цей процес йшов правильно, необхідне, насамперед, занурення в живе спілкування, конкретні живі ситуації на основі ключової термінології. Але не завжди є можливість спілкуватися з викладачем – носієм мови, яка вивчається. Тепер для цього використовуються різноманітні навчальні засоби: аудіо- й відеокасети, комп'ютерні програми, художні фільми, а також досвід тих, хто побував у країнах досліджуваної мови.

У Миколаївському державному аграрному університеті існує вже чотирирічний досвід проходження сільськогосподарської практики у Великобританії, Німеччині, Франції, Швейцарії. Це, звичайно, є значним стимулом для студентів нашого навчального закладу щодо більш серйозного й ретельного вивчення необхідного матеріалу для спілкування іноземною мовою. На шляху досягнення цієї мети найефективнішим є використання саме лінгвосоціокультурної методики. На додаткових курсах були використані британські навчальні комплекси: *The New Cambridge English Course*, Michael Swan, Catherine Walter; *Headway*, John and Liz Soars; комп'ютерні програми: *London, Great Britain*. Усі ці навчальні програми й комплекси орієнтовані на розвиток не тільки мовних знань, а й на формування загального кругозору студента. Мова тісно переплетена з культурними особливостями країни, отже, курси неодмінно включають країнознавчий аспект. При цьому використовується англо-англійський словник, і весь комплекс прийомів допомагає створити англомовне середовище, у якому повинні “функціонувати” студенти: читати, спілкуватися, брати участь у рольових іграх, висловлювати свої думки, робити висновки. Це ті етапи в навчанні іноземної мови, на яких і використовується лінгвосоціокультурна методика. Незаперечні переваги британських укладачів курсу, які приділили велику увагу стилістиці, подають ситуативну і живу англійську мову через життєві приклади напівреальних персонажів. На нашу думку, британські навчальні посібники-комплекси – це найкращий варіант основи для впровадження лінгвосоціокультурної методики для тих викладачів, хто хоче навчити студентів “real English”.

Отже, проаналізувавши літературу з даної теми та враховуючи власний досвід роботи зі

студентами аграрних спеціальностей, ми дійшли висновку, що використання лінгвосціологічної методики у навчанні іноземної мови є ефективним, креативним і корисним. Саме ця методика створює умови для стійкого утримання інтересу студентів аграрних спеціальностей до вивчення іноземної мови. У подальшому необхідно розглянути приховані труднощі мови виробництва і комунікації для поліпшення взаєморозуміння представників різних культур, до яких і входить така категорія суспільства, як студенти.

Література

1. Lado R. Linguistics Across Cultures: Applied Linguistics for Language Teachers. Michigan, 1990. – 141 p.
2. Lange D.A. Language Attitudes in a French-American Community. Montreal: Mc Gill University, 1987. – 248.
3. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000. – 264 с.
4. Коваленко Ю.А. Використання інформаційних технологій у навчанні іноземної мови // Іноземні мови. – 1999. – № 4. – С. 37-41.
5. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура. – М.: Русский язык, 1990. – 195 с.
6. Морська Л.І. Сучасні тенденції у викладанні іноземних мов для спеціальних цілей // Іноземні мови. – 2002. – 23 с.
7. Скалкин В.Л. Основы обучения устной иноязычной речи. – М.: Русский язык, 1982. – 248 с.
8. Самовар Л., Портер Р. Коммуникация между культурами. – М.: Просвещение, 1992. – 235 с.
9. Тарнопольський О.Б. Методика навчання англійської мови на 2 курсі технічного вузу. – Київ: Вища школа, 1993. – 215 с.
10. Гумбольдт фон В. Язык и философия культуры. – М.: Просвещение, 1985. – 405 с.

Стаття надійшла до редколегії 26.11.2002 р.